

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue 12 (Eylül/September 2023), s. 227-238.

|| Geliş Tarihi-Received: 23.08.2023

|| Kabul Tarihi-Accepted: 10.09.2023

|| Araştırma Makalesi-Research Article

|| ISSN: 2687-5675

|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1348588

Bir Mecmuada Yer Alan "Didelerüm" Redifli Şiirler: Sümbül-Zâde Vehbî, Sürûrî ve Tevfik'in Yayınlanmamış Gazelleri Üzerine

*Poems with the Redif "Didelerüm" in a Mejmua: On the Unpublished Ghazals of
Sümbül-Zâde Vehbî, Sürûrî and Tevfik*

Ali DUMAN*

Öz

Bu çalışmada amaç Lugat-ı Şarkıyye (632)'de yer alan şiir mecmuasını ve mecmuanın 341b-342a sayfalarında yer alan ve henüz bilinmeyen şiirleri ilim âlemine tanıtmaktır. Edebiyat ve kültür tarihimiz açısından oldukça önemli bir yere sahip olan şiir mecmuaları daha önce gün yüzüne çıkmamış şiirleri ve çeşitli vesikaları ihtiva etmeleri açısından oldukça önemlidir. Mecmuaların gün yüzüne çıkmamış şairleri ya da bilinen şairlerin gün yüzüne çıkmamış şiirlerini ihtiva ettiği de bilinmektedir. Bu bakımdan bu mecmualar özellikle edebiyat tarihi için önem arz eder. Mısır El-Ezher Şeyhliği Kütüphanesi'nde Lugat-ı Şarkıyye (الرقم الخالص (632) özel katalog ve (8470) (الرقم العام) genel katalog numarası ile kayıtlı mecmuada yer alan "didelerüm" redifli şiirler ele alınmıştır.

Mecmuada Halim Giray'ın (ö. 1824?) "didelerüm" redifli nev-zemin gazeline nazire yazan İhyâ (ö. 1823), Sümbül-zâde Vehbî (ö. 1809), Pertev (1807), Hâlet (ö. 1822), Surûrî ve Tevfik gibi şairlerin nazireleri yer almaktadır. Bir araya gelerek şiir söyleşilerinin yapıldığı meclislere tanıklık eden şairler kimi zaman buradaki atmosferi yansıtmak üzere vesikalar kayda almıştır. Kayda geçen bu vesikalar, şairler hakkında edebiyat tarihine yansımamış bilgileri öğrenmemize de vesile olmaktadır. Bu şairlerden Sümbül-zâde Vehbî, Surûrî ve Tevfik'in şiirlerine divanlarında ve yayımlanmış mecmualarda rastlanmamıştır. Ayrıca Surûrî ve Tevfik adlı şairlerin mahlas benzerliğinden dolayı hangi şairler olduğu tespit edilememiştir. Başka çalışmalara katkı sunmak amacıyla bu şiirlerin çeviri yazısına metnin sonunda yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mecmua, Halim Giray, nazire, didelerüm.

Abstract

The aim of this study is to introduce the poetry collection in Lugat-ı Şarkıyye (632) and the unknown poems on pages 341b-342a of the collection to the scholarly world. Poetry collections, which have a very important place in terms of our literary and cultural history, are very important in terms of containing poems and various documents that have not come to light before. It is also known that these collections contain the missing poems of poets whose divans have been published and poets and poems who have not been brought to light. In this respect, these collections are especially important for literary history.

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Muğla/Türkiye, e-posta: aliduman00748@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4800-728X.

In this study, the poems with the redif "didelerüm" registered in the Egyptian Al-Azhar Shekhate Library with the special catalog number Lugat-ı Şarkıyye (632) (الرقم الخاص) and the general catalog number (8470) (الرقم العام) are discussed.

There are nazire by poets such as İhyâ (d.1823), Sünbül-zâde Vehbî (d.1809), Pertev (1807), Hâlet (d.1822), Sürûrî and Tefvîk, who wrote nazire to Halîm Giray's (d.1824?) nev-zemin ghazal with the redif "didelerüm". The poets who witnessed the assemblies where poetry conversations took place recorded documents reflecting the atmosphere. These recorded documents also enable us to learn information about poets that is not reflected in the history of literature. The motives of the poets, such as kinship, fellow countrymen, sect, etc., have been emphasized. Among these poets, the poems of Sünbül-zâde Vehbî, Sürûrî and Tefvîk have not been found in divans or published collections. Moreover, the poets named Sürûrî and Tefvîk could not be identified due to the similarity of their pseudonyms. In order to contribute to future studies, the translations of these poems are given at the end of the text.

Keywords: Mejmua, Halim Giray, nazire, didelerüm.

1. Giriş

Gerileme, bozulma ve çalkantının yaşandığı Osmanlı'da özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında askerî, siyasi ve sosyal çözüme varlığını iyice hissettirmiştir. Yenilgiler ve toprak kayıpları önü alınamaz noktaya varmıştır. Osmanlı Devleti bu dönemde sosyal, siyasi ve iktisadi açıdan bir çözüme yaşasa da kültürel ve edebî açıdan önceki yüzyılları aratmayacak bir olgunluktadır. Estetik ve teknik açıdan kendini geliştirerek devam eden edebiyat; dönemin başında Nedim, sonunda Şeyh Galip ile en olgun örneklerini verir (Eliacık, 2015, s. 25,26; Şentürk ve Kartal, 2017, s. 530; Tokmak, 2018, s. 255). Özellikle dönemin başında III. Ahmet, sonunda III. Selim sanatın ve sanatkârın hamiliğini üstlenmiştir. Şairler önceleri hüner ve hikmetle geliştirdikleri edebî merhaleyi yerel unsurlar ve gündelik hayatla şiirin malzemesi yapmışlardır (İsen ve Horata, 2005: 142; Şentürk ve Kartal, 2017, s. 530; Tokmak, 2018, s. 256).

1322 şairin yetiştiği bu dönemde divan sahibi şair sayısı 168'dir. Ne var ki nitelikli şair sayısı oldukça azdır. "Her kaldırım taşının altından bir şairin çıktığı" ifade edilen bu dönemde "şair ve müteşair"i ayırt etmek için "reis-i şairanlık" mesleğine ihtiyaç duyulmuştur. Çözülmenin her açıdan kendini hissettirdiği bu dönemde İstanbul, Bursa, Diyarbakır... önemli edebî muhitlerdir. Önceki dönemlerin estetik ve edebî zevkine paralel bir yol izlense de edebiyat bir nazire edebiyatına dönüşmüştür. Kasidede Nef'i, gazelde Nabi en fazla nazire yazılan şairler arasında yer alır. Sirkat, tekit ve taklit merhalesine düşen şiir, meclislerde alelade eğlence vasıtasına dönüşmüştür. Tezkireci Salim'e 150 kadar nazire yazılması bu geleneğin geldiği noktayı göstermesi açısından oldukça ilginçtir. Niteliğin düştüğüne işaret etmesi bakımından müşterek gazel sayısındaki artış da oldukça dikkat çekicidir. Bazı şairlerin divanlarında bu sayı yediye kadar ulaşır. Öyle ki şiir hoşça sohbet geçirmek için kurulan meclislerin mezesi hâline gelmiştir. Öte yandan şairlerin yenilik arayışı içerisinde oldukları divanlarındaki "nev-zemin", "nev-ayın" başlıklı şiirlerden anlaşılmaktadır (İsen vd., 2005: 142-6; Şentürk ve Kartal, 2017, s. 530-2; Tokmak, 2018, s. 256).

Genel bir tanımla nazire, bir şairin bir başka şairin şiirine aynı kafiyede, aynı aruz kalıbıyla ve aynı konu çerçevesinde şiir yazmasıdır. Sanat ürünü olan şiir ve edebiyat taklitten bağımsız düşünülemez. Bu noktada şiirin ve edebiyatın gelişmesinde nazireciliğin önemi yadsınamaz. Burada aslolan, taklit edenle edilen arasındaki nitelik farkıdır: "Nazireci, model şiirden neler almış, ona neler eklemiştir? Her seyden önce ondan daha güzelini yazabilmek veya onu yakalamak, hiç değilse ona yaklaşmak gibi gayesi var mıdır? Dil ve üslûp bakımından benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir? Şair, eski tabirle bir 'dâiye-i tefavvuk' peşinde midir, bir iddia sahibi olmaksızın sadece hürmeten mi yazmakta, yoksa üstatlara sığınma kolaylığına mı kaçmaktadır? Tezkire yazarlarının

terminolojisiyle şairliği ‘kesbî’ midir, ‘vehbî’ midir?” (Köksal, 2018, s. 137) gibi sorular edebiyat araştırmacısının nazirecilik açısından problem ve alt problemler olarak nitelendirebileceği ve cevap arayacağı sorulardır.

Nazirecilik, Servetifünun sanatçıları dahil olmak üzere uzun süre edebiyatımızda var olmuştur. Şairlerin birçoğu eski tarz şiirler yazarak kendi şiir çizgilerini oluşturmuşlardır. Kurulan bu etkileşimde köklü bir geleneğe sahip eski şiirin yanı sıra nazireciğin de âdeta bir şiir okuluna dönüşmesinin payı büyüktür. Şair bu okulda bir usta-çırak ilişkisi içinde yetişir (Çandır, 2013, s. 480).

Edebiyat tarihimiz açısından nazire mecmualarının önemi asla yadsınamaz. Kendi devrinde rağbet gören şairler ve şiirleri, devrin şiir zevki, üslubu, eğilimi; şairlerin ele aldıkları konular, kullandıkları redif, kafiye, vezin tercihlerine bu mecmualarda rastlanmaktadır. Yine tezkirelerde ismine rastlanmayan şairlerin “muârefe, muşâare ve mülâtefe”ler sayesinde dostluk, aile, hemşehrlik gibi özel ilişkileri, ilgileri ve irtibatları tespit edilebilmektedir. Ayrıca adına kaynaklarda rastlanmayan kimi şairlere, şairlerin divanında yer verilmemiş kimi şiirlerine, tezkirelerde yer almayan şairlere de bu mecmualarda rastlamak mümkündür (Köksal, 2018: 136). Klasik Türk edebiyatının bu edebî mahsülleri daha önce de bahsedildiği üzere kimi zaman bir mecmuanın içerisinde genel bir tertibat/teşrifat içerisinde karşımıza çıksa da kimi zaman bir yazmanın ferağ kaydında, derkenarında alelâde kaydedilmiş şekilde de karşımıza çıkmaktadır. Bu edebî üretimler hala gün yüzüne çıkmaya devam ederek meraklısına yeni bilgiler sağlamaktadır. “Bu doğrultuda mecmûaya dâhil edilen şiirler mürettibin beğenisine göre seçilebilir, belli bir konu etrafında yazılmış olabilir. Yahut nazîre mecmûalarında görebileğimiz gibi birbirine nazîre olarak yazılan şiirler de bir araya getirilebilir” (Yavuz ve Çakır, 2022, s. 263).

Araştırmamızda bu tip şiirlerin bir araya getirildiği Lugat-ı Şarkıyye mecmuasında yer alan Halîm Giray’ın “didelerüm” redifli nev-zemin şiiri ile ona nazire yazan altı şairin naziresine yer verilerek şiirler şekil ve muhteva yönünden incelenecektir.

2. Lugât-ı Şarkıyye mecmuası ve bu mecmuada (341^b-342^a) yer alan şairler¹

Mısır El-Ezher Şeyhliği Kütüphanesinde Lugat-ı Şarkıyye (632) (الرقم الخاص) (özel katalog ve (8470) (الرقم العام) genel katalog numarası ile kayıtlıdır (Kurtulmuş, 2019, 166). Mecmua genel olarak farklı türde şiirler ihtiva etmektedir. Eser 342 varak ve satır sayısı değişiktir. Ferağ kaydında temellük kaydı ve mühür vardır. Mühür aktığı için okunamamıştır. Yine eserin başında boş varakta mecmûa’-ı eş’âr kaydı düşülmüştür. İncelemeye esas alınan şiirler mecmuada yer alan diğer mensur ve ve manzum eserlerden bağımsız olarak 341^b-342^a sayfalarına kaydedilmiştir.

2.1. Halîm Giray (ö. 1824?): Doğum tarihi 1772 ve ölüm tarihi (1824?). Sultan III. Selim zamanında İstanbul’a gelerek burada şairlerle dostluk kurmuştur. Kırım’da dünyaya gelmiştir. Kırım’da doğsa da ömrünün ekser kısmını Kırım dışında geçirmiştir. Kalgaylık için Bahadır Giray’ın emrine verilmiş, bir süre sonra Çatalca’ya yerleşmiştir (TEİS).²

2.2. İhyâ (ö. 1823): Doğum tarihinin 1742/1743 olması kuvvetle muhtemeldir (Erzen, 2012, s.8). Ölüm tarihi 1823’tür. Asıl adı Yahya olan şair Seyyid Şerif Yahya İhyâ

¹ Burada Halîm Giray’ın nev-zemin şiirine nazire yazan Lugât-ı Şarkıyye’de (632) bulunan mecmûa’-ı eş’âr’da (341^b-342^a) kayıtlı şairlere yer verilmiştir.

² Şair hakkında detaylı bilgi için bk. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/halimi-halim-Giray-sultan> [E.T: 10.05.2023].

Efendi olarak tanındı. Babası Arap Câmii imamı Mehmed Efendi'dir. Medrese eğitimi aldıktan sonra Şeyhülislâm Salihzâde Es'ad Efendi'nin mektupçuluğunu yaptı. Sultan III. Selim'e sunduğu kasideler ve gazellerine yaptığı tahmislerle sultanın beğenisini kazanarak müderrisliğe getirildi. Süleymaniye Medresesi müderrisliğine kadar yükseldi. Bu görevde iken vefat etti (TEİS).³

2.3. Sünbül-zâde Vehbî (ö. 1809): Doğum tarihi 1720-21 olarak tahmin edilmektedir. Ölüm tarihi 1809'dur. Asıl ismi Mehmed'dir. Maraş'ta doğdu. Maraşlı meşhur Sünbül-zâdeler lakabıyla tanınan ailelerindedir. Çocukluğunu ve ilk gençliğini Maraş'ta geçiren Vehbî; medrese tahsili gördükten sonra İstanbul'a gelerek dönemin önemli şahsiyetlerine kaside ve tarihler sundu. Sürûrî ile yakın ilişkileri olduğu ve birbirlerine hicivler yazdığı bilinmektedir. Sürûrî, ölüm tarihi için tarih düşmüştür. Ondan beş yıl sonra ölen Sürûrî de Vehbî'nin yanına defnedilmiştir (TEİS).⁴

2.4. Pertev (1807): Doğum tarihi 1746 ve ölüm tarihi de 1807-8'dir. Önce Nûrî mahlasını kullanan şair Hoca Neş'et'e (ö. 1807) intisap etti ve hocasının yazdığı mahlasname ile Pertev mahlasını aldı. Vak'anüvislik ve katiplik görevlerinde bulunmuştur (TEİS).⁵

2.5. Hâlet (1822): Doğum tarihi 1760 ölüm tarihi 1822'dir. İstanbul'da doğmuştur. Kadı Kırımı Hüseyin Efendi'nin oğludur. Kindar, merhametsiz, biri olarak nitelendirilen ve pek sevilmeyen Hâlet Efendi, mütemâdiyen muhaliflerine karşı ve müktesebâtı için Yeniçeri Ocağı'na bel bağlamış ocağın ileri gelenlerine hediyeler ve bahşişler dağıtarak desteklerini almıştır.

Mevlevî tarikatına mensup olan şair evini Keçeci-zâde İzzet Molla Hâlet Efendi gibi devrinin seçkin şahsiyetleriyle ilmî ve edebî sohbetlerin yapıldığı bir mekân hâline dönüştürmüştür (TEİS).⁶ Kırım'dan İstanbul'a gelmiş bir ailenin çocuğudur (Derdiyok, 2005, s. 1).

2.6. Sürûrî ve Tevfik: Bu şairlerin mahlas benzerliğinden dolayı hangi şairler olduğu tespit edilememiştir. Şiirler yayımlanmış divanlarda tespit edilememiştir.

3. Mecmuadaki Şiirler ve Şairlerle İlgili Bazı Tespitler

Tablo 1. Şiirlerin matla/makta beyitleri

Şair	Matla beyiti	Makta beyiti
H. Giray (ö. 1824?)	Fiğân kim olmadı mahrem hayâle didelerüm Gamından ağlamasun mı bu hâle didelerüm	Nazîre semtine teşrif ider diyü İhyâ Hemîşe muntazır ol hûş-mağâle didelerüm
İhyâ (ö. 1823)	Pey-â-pey itdi nigâhın havâle didelerüm Kemend üşürdi o vahşî ğazâle didelerüm	Halîm-i pür-hüner-asâ 'aceb bu vâdide Dü-çâr olur mı bir ehl-i kemâle didelerüm

³ Şair hakkında detaylı bilgi için bk. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ihya-seyyid-serif-yahya-efendi> [E.T: 10.05.2023].

⁴ Şair hakkında detaylı bilgi için bk. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sunbulzade-vehbi-mehmed-efendi>. [Erişim tarihi: 10.05.2023].

⁵ Şair hakkında detaylı bilgi için bk. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/pertev-muvakkitzade-muhammed>. [Erişim tarihi: 10.05.2023].

⁶ Şair hakkında detaylı bilgi için bk. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/halet-mehmed-said-efendi> [Erişim tarihi: 10.05.2023].

S. Vehbî (ö. 1809)	<p>Ṭaleble ḥāk-i rehin iktihāle dīdelerüm</p> <p>Yemīn virmede bād-ı şimāle dīdelerüm</p>	<p>Ḥalīm Giray’a nazīre ṭarīkına bakarak</p> <p>Akıncı şaldı diyār-ı ḥayāle dīdelerüm</p>
Pertev (1807)	<p>Sirişkin itmedi ḥācet su’āle dīdelerüm</p> <p>Gör işte eşki komışdur ne ḥāle dīdelerüm</p>	<p>Şeh-i kalem-rev-i ‘irfān Ḥalīm Giray Sultān</p> <p>Ki dürr-i nazmını virmez le’āle dīdelerüm</p>
Hâlet (1822)	<p>O ṭatlı lebleri alsa ḥayāle dīdelerüm</p> <p>Ḳumāş-ı eşkümi şerbetler ala dīdelerüm</p>	<p>O kâmetüñ göremez bir nazīrini Ḥâlet</p> <p>İrirse daḥı nice māh u sâle dīdelerüm</p>
Sürûrî	<p>Nazar kılnca o qaşı hilāle dīdelerüm</p> <p>Getürdi ‘ıyd-i visāli ḥayāle dīdelerüm</p>	<p>Ḥalīm-i nādire-güyuñ begendim eş’ārın</p> <p>Düçār olup niçe rengin-me’āle dīdelerüm</p>
Tevfik	<p>Alınca verd-i Ŗizāruñ ḥayāle dīdelerüm</p> <p>Döner iki gül açılmış sıfāle dīdelerüm</p>	<p>O ṭıfl-ı nāziki her ḳande görse Tevfikā</p> <p>İder mübāşeret ol dem mevāle dīdelerüm</p>

Tablo 2. Şiirlerin nazım şekli, beyit sayısı yayımlanmış divanlarda varsa yeri

Şair	Nazım şekli	Beyit sayısı	Şiirde kullanılan aruz kalıbı	Şiirin divandaki yeri
H. Giray (ö. 1824?)	Gazel	8	“mefâ’ilün/fe’ilâtün/mefâ’ilün/fe’ilün”	Divan, s.33
İhyâ (ö. 1823):	Gazel	10	“mefâ’ilün/fe’ilâtün/mefâ’ilün/fe’ilün”	Divan, s.905
S. Vehbî (ö. 1809)	Gazel	7	“mefâ’ilün/fe’ilâtün/mefâ’ilün/fe’ilün”	Yok
Pertev (ö. 1807)	Gazel	10	“mefâ’ilün/fe’ilâtün/mefâ’ilün/fe’ilün”	Divan, s.213-14
Hâlet (ö. 1822)	Gazel	5	“mefâ’ilün/fe’ilâtün/mefâ’ilün/fe’ilün”	Divan, s. 54
Sürûrî	Gazel	8	“mefâ’ilün/fe’ilâtün/mefâ’ilün/fe’ilün”	Yok
Tevfik	Gazel	6	“mefâ’ilün/fe’ilâtün/mefâ’ilün/fe’ilün”	Yok

Şiirlerin hepsinde aynı kafiye, redif kullanılmış olup şiirler, aruzun “Mefâ’ilün/Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Şiirlerin beyit sayıları tablodan da anlaşılacağı üzere farklılık arz etmektedir. Mecmuada yer verilen şiirlerin hepsinin Halîm Giray’a birer nazire olması ve birbirini takip eder şekilde yazılmış olması manidardır. Uzun süre İstanbul’da yaşayan Halîm Giray’ın, Han soyundan olması, edebiyat ve şiir merakı onu döneminde seçkin edebî meclislerin ayrılmaz bir parçası yapmış olabilir (Özyıldırım, 2019, s. 289). “Didelerüm” redifiyle yazdığı model şiire İhya’dan nazire istediği görülmektedir.

M.F. Köksal (2018, s. 112-122) bir şairin bir başka şaire nazire yazmasının altında zemin şiiri geçme arzusu, meydan okumalara cevap verme, üstad şairleri izlemek, bir dostluk nişanesi olarak nazireleşmek, genç şairleri teşvik için nazire yazmak, nazirenin sağladığı imkânlar gibi gerekçeler olabileceğini belirtir.

Durum böyleyken burada hangi saikle nazire yazılmış olabileceği sorusu akla gelmektedir. Han soyundan geliyor olması mı, tanınmış nüfuzu olan bir aileden geliyor olması mı, mezhepsel veya coğrafî bir ortaklık mı yoksa sanatı mı? Bakıldığında sadece buradaki şairlerin onun bu şiirine nazire yazmadığı; aynı gazele Enderunlu Vâsif (ö.

1824), Osman Şems (ö. 1893), Şeref Hanım (ö. 1861), Meşhûrî (ö. 1857), Antepî Aynî (ö. 1837), Refî-i Kalâyî (ö. 1823), Fâik Ömer (ö. 1829), Ebûbekir Celâlî (ö. 1817-18) nazire yazan diğer şairlerdir. Çalışmanın sınırlarını aşacağı için mecmua ile ilgili detaylı bilgiler ve diğer şairler bir başka çalışmada ele alınacaktır.

Şairin İhyâ'dan böyle bir talepte bulunmasının sebebi, İhya'nın III.Selimin teveccühünü kazanmış bir şair olmasına, iyi bir eğitim almasına, en önemlisi de müderris olmasına bağlanabilir. Halîm Giray ile İhyâ arasında neredeyse otuz yaş fark olması, Halîm Giray'ın İhya'nın ilminden istifade etme isteği ve şiirle meşk yapma isteğinde olduğunu akla getirmektedir. Şairlerden en erken tarihli ölen Pertev'dir (ö. 1807). Halîm Giray'ın doğum tarihi 1772 olduğuna göre şairin bu zemin şiiri yazdığına en çok 35 yaşında olduğu görülür. Mecmuada incelemeye esas alınan, ölüm ve doğum tarihi belirli şairlerden en genç olanı Halîm Giray'dır. En yaşlı olanı da Vehbî'dir. Vehbî ile aralarında elli küsur yaş fark vardır. Yaş olarak Halîm Giray'a en yakın olan da Hâlet Efendi'dir.

"Bu tür nazirelerde bir gaye de zemin şiir sahibi şaire 'cemîle' göstermektir. Bunlar bir iddianın veya özentinin de ürünü değil, bir yakınlık nişânesi, ünsiyet alâmeti, ülfet göstergesidir. Bu saikle yazılan nazireler çoktur. Özellikle muşâare (karşılıklı şiirleşme) tarzında yazılan nazireler bu saikle kaleme alınmıştır. Aynı edebi muhitte bulunmak, aynı edebiyat ve şiir meclislerine devam etmek, aynı tarikatın mensubu olmak, hemşehrilik, arkadaşlık gibi herhangi bir şekilde birbirleriyle yakınlıkları olan şairler arasında yazılan nazireler genellikle böyle bir gayeye matuftur. Nazirecilik, 18. yüzyılda, bu devrin klâsik Türk şiirinin tipik karakteristiklerinden sayılabilecek bir şekilde rağbet görmüştür. Dolayısıyla bu yüzyılda 'dost çağrılara cevap verme' türünden nazirelere de çokça örnek verilmiştir" (Köksal, 2018, s. 118). İncelenen eserde yer alan şairlerin bazıları da bu kapsamda değerlendirilebilir.

4. Lugât-ı Şarkıyye Mecmuası (341^b-342^a)'da Yer Alan Şiirlerin Çeviri Yazısı

[Nev- zemîn Ğazel-i Halîm Giray Sulţan]

Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün

Fiğân kim olmadı mahrem hayâle dîdelerüm
Ğamından ağlamasun mı bu hâle dîdelerüm

Sevâd-ı merdüm ağardı füzün-ter oldı sirişk
İrişdi yaşuñız âhîr kemâle dîdelerüm

Hayâl-i reng-i 'izâruñla çeşmi kıan bürüdi
Şarıldı baķ yine bir al şâla dîdelerüm

Hezâr miñnete oldı sebep görüp yüzüñi
Diriğ girdi yine biñ vebâle dîdelerüm

Nazardan oldı nihân ol perî-veşim bilmem
Ne çâre eyleye seyr-i cemâle dîdelerüm

Firâķ-ı zülf-i siyâhuñla olalı me'nûs
Niğâh-bânlık iderler leyâle dîdelerüm

Döker şahîfe-i ruhsârüm üzre nokta-i eşk

Halīm kıldı heves şimdi fāle dīdelerüm

Nazīre semtine teşrīf ider diyü İhyā
Hemīşe muntazır ol hūş-maḳāle dīdelerüm

[Nazīre-i İhyā Efendi]

Mefā'ilün Fe'ilâtün Mefā'ilün Fe'ilün

Pey-ā-pey itdi nigâhın havāle dīdelerüm
Kemend üşürdi o vahşî ḡazāle dīdelerüm

Riyāz-ı 'işvede olmazdı böyle bālā-keş
Şu virmeseydi o nev-res nihāle dīdelerüm

İçinde 'aks 'iyān olsa zülf-i pür-pīçin
Döner ḳaranfil açılmış sifāle dīdelerüm

Nazarda ḥātem-i la'lim dimezsın iy āfet
Kederle ḥalḳalanur lâ-muḥāle dīdelerüm

Şebīke-sāz-ı ḳafeş oldı çüb-ı müjgāndan
Girift-i ṭā'ir-i 'aks-i cemāle dīdelerüm

Şafā-yı ḥāṭırım itdükçe ḥasretün taḡyir
Olur ḥayāliñe iy māh hāle dīdelerüm

Şu nāzırır ider ferş-i künk-i müjgānı
Sirişk-i ḥasret-i Ceyḥün-mişāle dīdelerüm

Samīme eyledi ol kebk-i nāzı itmege şayd
Şu iki ḥalḳayı dām-ı ḥayāle dīdelerüm

Su'āl-i vaşla nice göz ḳarardayım İhyā
Boyandı ḥasretile ḥün-ı ale dīdelerüm

Halīm-i pür-hüner-asā 'aceb bu vādide
Dü-çār olur mı bir ehl-i kemāle dīdelerüm

[Sünbülzāde Vehbī Efendi]

Mefā'ilün Fe'ilâtün Mefā'ilün Fe'ilün

Ṭaleble ḥāk-i rehin iktiḥāle dīdelerüm
Yemīn virmede bād-ı şimāle dīdelerüm

Tecessüm itdi şanur merdümin 'izārında
İdince şevḳle im'ān-ı oḳla dīdelerüm

Görince hände-i dendân-nümâ-yı la'l-i lebün
Döner şafâ ile dürc-i le'âle didelerüm

Hayâl-i sünbül-i zülf-ile idüp girye
Kor anı şîşe-i âb-ı zülâle didelerüm

Günâh ise daği tekrâr nazîre-i evlâ
Girer o güne şifâli vebâle didelerüm

Çapıldı şühî-i taraf-ı nigâhına Vehbî
Bağup o nergis-i bâğ-ı cemâle didelerüm

Halîm Giray'a nazîre tarîkına bakarak
Ağncı şaldı diyâr-ı hayâle didelerüm

[Merhûm Pertev Efendi]

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Sirişkin itmedi hâcet su'âle didelerüm
Gör işte eşki kômışdur ne hâle didelerüm

O güne mağv oluram kim nezâresinde anuñ
Görince çeşmini gelmez hayâle didelerüm

Olalı dîdeye la'l-i zülâli 'aks-efken
Virirdi el-hâsed âb-ı zülâle didelerüm

Dimiş o gözleri âhû ki eyledi ta'lîm
Nigâh-ı tarzını çeşm-i gâzâle didelerüm

Gözümde uçma degül gözlerüm uçar yâre
Nigâh-ı murğa dönüp perr ü bâle didelerüm

Bu intizâra göre şübhe yok olur muhtâc
Ğubâr-ı mağdemiñi iktihâle didelerüm

Hisâb-ı defter-i hicrân görelden kaldı
Bağa bağa güzer-i mâh u sâle didelerüm

Nümâyiş ehline ıgmâz-ı 'ayn ider el-hâk
Nigâh-ı diğkat ider ehl-i hâle didelerüm

Benüm de devlet-i gamda nem eksik ey Pertev
'Atâ vü bahşda beñzer ricâle didelerüm

Şeh-i kalem-rev-i 'irfân Halîm Giray Sultân
Ki dürr-i nazmını virmez le'âle didelerüm

[Merhûm Hâlet Efendi Hâzretleri]*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*

O tatlî lebleri alsa hayâle dîdelerüm
Kumâş-ı eşkümi şerbetler ala dîdelerüm

Şarâb-ı aşkuña mey-hâne olalı gönlüm
Tolar tolar boşalur çün piyâle dîdelerüm

O nev-nihâli arar gülşen-i temâşâda
Konar hevesle o dala bu dala dîdelerüm

Nigâh-ı hışm ile hûn itdi gânzeler bağrum
İder o da'vâyı bak bi'l-vekâle dîdelerüm

O kâmetüñ göremez bir nazîrini Hâlet
İrirse dağı nice mâh u sâle dîdelerüm

[Merhûm Sürürî Efendi Hâzretleri]*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*

Nazar kılnca o kaşı hilâle dîdelerüm
Getürdi 'ıyd-i visâli hayâle dîdelerüm

'Aceb ne görse gerekdür baña idüñ ta'bîr
Düşünde bakmış o Yûsuf-cemâle dîdelerüm

Harîm-i hüsnine yâr itdi kâkülün perde
Mişâl-i revzen olınca havâle dîdelerüm

Şerîf-i dilbere şehvetle bakdı sa'y itsün
Sirişk-i tevbe ile iğtisâle dîdelerüm

Gönül ki nişter-i gânzıla kaşd olunmışdı
O demde beñzedi pür-hûn sifâle dîdelerüm

Añup mey içdigüm ol mehle gözlerüm tıldı
Şarâb-ı eşkime oldı piyâle dîdelerüm

O nûr-ı dîde-i 'uşşâka şevkle bakamam
Sürüriyâ kamaşur lâ-muḥâle dîdelerüm

Halîm-i nâdire-güyuñ begendim eş'ârın
Düçâr olup niçe rengîn-me'âle dîdelerüm

[Tevfîk Efendi]*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*

Alınca verd-i Ŗizâruñ hayâle dîdelerüm
Döner iki gül açılmış sıfâle dîdelerüm

Ne dem alursa hayâline hûn-feşân olarak
O mâh-rûya olur 'ayn-ı hâle dîdelerüm

Görince verd-i ruñuñ gülşen-i muhabbetde
'Aceb mi hem-çü hezâr itse nâle dîdelerüm

O düzd-i ğamze-i hûn-rîzûn âh kan dökerek
Büründi şanki begüm al şâle dîdelerüm

Geleydi vañtı o nev-sâlenüñ diyü her dem
Bağar hevesle o sâle bu sâle dîdelerüm

O tıfl-ı nâziki her kânde görse Tevfikâ
İder mübâşeret ol dem mevâle dîdelerüm

Sonuç

Çalışmada Mısır El-Ezher Şeyhliği Kütüphanesi'nde Lugat-ı Şarkıyye 632 koleksiyon koduyla kayıtlı şiir mecmuasında 341^b-342^a sayfalarında yer alan ve Halîm Giray'a yazılan nazireleri ele alan metnin tetkiki yapılarak çeviriyazıya aktarılmıştır. Bilindiği üzere mecmuaların kültürümüze ve edebiyat tarihimize katkıları oldukça büyüktür. Her yeni tespit edilen mecmuanın içerisinde bulunan en küçük bir verinin, bir vesikanın büyük boşlukları doldurduğuna şahitlik ediyoruz. Öyle ki mecmualar edebî metinlerin ve edebiyat tarihçiliğinin inşasında, bırakılan her bir gedik için önemli bir yapı taşı hatta köşe taşı mahiyetindedir. Bu mecmua nazirelerden oluşması bakımından da oldukça önemlidir. Çünkü şiir ve edebiyat sohbetlerinin vazgeçilmez bir unsuru olan nazireciliğin icrası hakkında bizlere oldukça kıymetli bilgiler sunmaktadır. Örneğin eldeki mecmuada 341^b-342^a sayfalarına kaydedilmiş şiirlerin veriliş sırası oldukça dikkat çekicidir. Mecmuada öncelikle zemin şiir olan Halîm Giray'ın şiirine yer verildiği hemen sonra da Halîm Giray'ın nazire beklentisini açıkça belirttiği İhyâ'nın da bu isteğe karşılık yazdığı nazire yer alır. Sonra aralarında oldukça yaş farkı olan Vehbî'nin şiiri alır.

Bu tertibat ve teşrifat da şairlerin bu meclislerdeki konumunu, birbirlerine karşı ihtimamı, dostluğu ve yakınlığını göstermektedir. Bugün dahi divanlar arasında bulduğumuz zemin/nazire şiirlerin kimler arasında gerçekleştiğini tespit etmek güç iken, buradaki kayıt ise bu nazireleşme ortamına katılmış biri tarafından kaydedildiği hissi uyandırmaktadır. Kimi şairlerin şiirleri mecmuaya kaydedilirken, eserin mürettibi tarafından şiir başlıklarında "merhum" bilgisine yer verilir. Oysa çok daha önce ölen şairler için bu bilgi verilmemiştir. Dikkat çekici bir unsur da zemin şiirin sahibinin genç, asker kökenli ve devlet ricâlinden oluşuna çeşitli göndemeler yapılmıştır. Bu da bir üslup özelliği olarak muhatabın söylem üzerindeki etkisi açısından kayda değer bir özelliktir. Nazirelerde bazı şairler Halîm Giray'ın adını ya da mahlasını anarken bazı şairlerin buna yer vermediği görülür. Belki aynı ortamda olmasalar da Enderunlu Vâsif (ö. 1824), Osman Şems (ö. 1893), Şeref Hanım (ö. 1861), Meşhûrî (ö. 1857), Antepî Aynî (ö. 1837), Refî-i Kalâyî (ö. 1823), Fâik Ömer (ö. 1829), Ebûbekir Celâlî (ö. 1817-18) gibi şairlerin de Halîm Giray'a nazire yazdığı görülür.

Kaynakça

- Bektaş, E. (Hzl.) (2004). *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev, Hayatı, Sanatı ve Divanının Tenkitli Metni* Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Çandır, M. (2013). Türk Şiirinde Nazire Geleneği ve Kul Himmet'in Şiirlerinde Nazirecilik. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(02), 479-492.
- Derdiyok, İ. Ç. (2005). *Hâlet Efendi Divançesi: İnceleme, Metin, Tıpkıbasım*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Eliaçık M. (2015). Tayyar Mahmud Paşa-yı Samsunî'nin Sâkînâmesi. *Turkish Studies*, 10(8), 23- 34.
- Erzen, M. H. (2012). *İhyâ Dîvânı ve Tahlîli: İnceleme-Tahlîl-Tenkitli Metin*. Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- İsen, M. ve Horata, O. (2005.) *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kurtulmuş, F. (2019). Mısır El-Ezher Şeyhliği Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (44), 160-186.
- Köksal, M. F. (2018). *Sana Benzer Güzel Olmaz, Divan Şiirinde Nazire*. Ankara: Büyüyen Ay Yayınları.
- Şentürk, A. A. ve Kartal, A. (2017). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tokatlı, Aşık Nuri (1257). *Halim Giray Divanı*, [y.y.: yayl.y.].
- Tokmak, N. (2018). *Dîvan Edebiyatı (Muhtasar - Örneklî - Sözlüklü)*. İstanbul: Demâvend Yayınları.
- Özyıldırım, A. E. (2019). Bir Mecnûa Üç Kuşak: Vakanüvis Halîl Nürî Bey'in Oğlu ve Şeref Hanım'ın Babası Nebîl Bey'in Şahsî Mecnûasından Hareketle Aile Bağlarından Şiir Ağlarına. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3(4), 257-302.
- Yavuz, S. ve Çakır, M. S. (2022). Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesinde Yer Alan Bir Şiir Mecnûası Üzerine. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (9), 262-298.
- <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/halimi-halim-Giray-sultan> [Erişim tarihi: 10.05.2023].
- <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ihya-seyyid-serif-yahya-efendi> [Erişim tarihi: 10.05.2023].
- <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sunbulzade-vehbi-mehmed-efendi> [Erişim tarihi: 10.05.2023].
- <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/pertev-muvakkitzade-muhammed> [Erişim tarihi: 10.05.2023].
- <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/halet-mehmed-said-efendi> [Erişim tarihi: 10.05.2023].

EK: Mısır El-Ezher Şeyhliği Kütüphanesi *Lugat-ı Şarkıyye* (632) numarada kayıtlı mecmuanın 341^b-342^a sayfalarında Halîm Giray'a yazılmış nazirelerin yer aldığı yer alan

